

Kausalitet inom samhällsvetenskapen

En fallstudie av nazistiska partiframgångar i Tärendö kommun

Tage Alalehto

Abstract

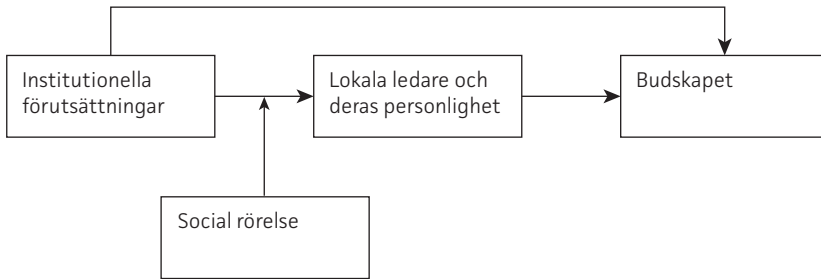
The article's purpose is to discuss causality in the social sciences. More specifically, causality as the relationship between the necessary and sufficient conditions in order to derive why A, B, C ... n cause Z. Its empirical focus is the 1934 Tärendö municipal election within which the Swedish Nazi party received 30.8 percent of the vote as compared to surrounding municipalities where it received less than 4 percent of the vote. Its analytical foci are the necessary and sufficient conditions behind a historical event, as referred to by the so-called INUS model, derived from a number of formal logical rules (above all the rule of contraposition). In Tärendö, in contrast to surrounding communities, a number of socially prominent people (the forester, doctor, priests and farmers) supported the Nazi message and there was no established social-democratic alternative, besides a communist party, and only weakened bourgeois partial alternatives that formed a defense against Nazism.

Detta är en artikel vars syfte är att diskutera kausalitet inom samhällsvetenskapen. Mer specifikt, kausalitet förstådd som relationen mellan nödvändiga och tillräckliga villkor i syfte att härleda varför och hur A, B, C ... n orsakar Z. Artikeln tar sitt empiriska avstamp i ett illustrerande fall: kommunalvalet i Tärendö 1934 där det nazistiska partiet erhöll hela 30,8 procent av väljarna och fortsättningsvis 25 procent vid 1936 års Riksdagsval samt 12,9 procent vid 1944 års Riksdagsval. Samma parti hade under samma tidsperiod ett väljarunderlag på mindre än fyra procent till inget alls i de omkringliggande kommunerna. Nazistpartiet i Pajala kommunalval 1934 fick t.ex. 3,6 procent, 2,25 procent vid 1936 års Riksdagsval samt 1,8 procent vid 1944 års Riksdagsval. I de två omkringliggande kommunerna Korpilombolo respektive Junosuando fick nazistpartiet vid 1934 års kommunalval 0 procent, vid 1936 års Riksdagsval endast 0,1 procent respektive 1,2 procent och vid 1944 års Riksdagsval 0,16 procent respektive 0,8 procent (Stads- och Kommunfullmäktigevalen 1934-1938; SOS Riksdagsmannavalen 1936, 1944).

Tage Alalehto är verksam vid Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
E-post: tage.alalehto@umu.se

Artikeln är en fördjupning av ett tidigare komparativt arbete där Johansson & Alalehto (2017) diskuterar de principiella skälen till varför just Tärendö kommun utvecklar ett så brett stöd för nazismen jämfört med det mycket låga stöd som nazismen får i Pajala kommun (som ligger endast 4,5 mil från Tärendö) trots alla strukturella likheter i övrigt mellan kommunerna ifråga om näringsliv, arbetsmarknad, religion och språkfrågan (att tala svenska) och försvenskningens arbetet (att lära sig svenska seder och bruk) vid denna tid.

Johansson & Alalehto kommer fram till att det som skiljer kommunerna åt och som utgör underlaget för varför nazismen växer i Tärendö men inte i Pajala är de samhällsbärande personerna med sin specifika biografi, där det politiska budskapet, i samklang med den partipolitiska rörelsen, ledde till ett betydande stöd för nazismen. Detta enligt följande modell:

Modellen beskriver två huvudsakliga scenarier till varför nazistpartiet får sitt väljarunderlag. Den översta pilen (från institutionella förutsättningar till budskapet) beskriver väljare som appelleras direkt av budskapet därför att de enbart hör samman en viss typ av information som talar mot de etablerade partierna som protestform (de etablerade partierna anses t.ex. som handlingssvaga eller att de står för en elitistisk eller kommunistisk hållning etc) och som talar för deras materiella villkor (näringsinriktning, arbetsmarknadsställning, inställning i språkfrågan etc.) (Lindström, 1983; Morgan, 2003). Den andra pilen som representeras av en modererande faktor (partiet som social rörelse) och medierande faktor (lokala ledare...) står för den huvudsakliga tendensen i väljarunderlaget. Modellen anger genom det andra scenariot två mekanismer till hur institutionella förutsättningar hänger samman med budskapet, dvs. två mekanismer som anger processen bakom sambandet mellan de två variablerna (institutionella förutsättningar och budskap) (Baldwin, 1990; O'Loughlin, Flint & Anselin, 1994). Men frågan kan knappast anses uttömd därmed. Johansson & Alalehto (2017) diskuterar i sin artikel att även om de lokala ledarna genom sin personlighet och biografi är karismatiska så kan de knappast bära hem budskapet om de inte i något avseende har en social rörelse som backar upp deras samhällsställning och deras karismatiska biografi hos medborgarna. Det lär i annat fall inte bli mycket mer än substanslöst prat och lite verkstad av det hela. Men den sociala rörelsen i sig är inte heller tillräcklig, därför att om det inte finns tillräckligt starka lokala

ledare med tillerkänd karismatisk biografi, då finns det ingen som är resursstark nog att föra fram rörelsens politiska budskap och då lär den eventuella politiska framgången stanna vid det första scenariots inriktning. Så den sociala rörelsen och det lokala ledarskapet är i en kausal mening ekvivalenta: Social rörelse om och endast om Lokalt ledarskap och Lokalt ledarskap om och endast om Social rörelse, dvs. $p \leftrightarrow q$ & $q \leftrightarrow p$. Däremot behöver inte alltid den sociala rörelsen vara ständigt närvarande för medborgarna för att förankra budskapet, medan det lokala ledarskapet måste vara närvarande för att trumma igenom budskapet hos medborgarna. Det ger då skillnaden att den sociala rörelsen är en modererande faktor medan det lokala ledarskapet är en medierande faktor.

Fallbeskrivningen¹

Tärendö och Pajala byar är två gamla samhällen. De bildades under 1600-talets början med en agrar näringsstruktur som bas och de erhöll kommunal politisk självständighet under 1880-talet. Vid ingången till 1930-talet präglades bägge samhällena av olika modernistiska samhällsstrukturer, det gällde partipolitisk representation, etablerandet av industriell arbetsmarknad, kommunala tjänster i form av lärare, vård och omsorg samt inte minst försvenskningsarbetet, även kallad språkfrågan (att lära befolkningen svenska seder och svenskt språk). Utöver dessa institutionella förutsättningar återfanns de traditionella inslagen av agrar näringsverksamhet och Laestadianismen (en till Statskyrkan ansluten frireligiös väckelserörelse).

Tabell 1: Folkmängd efter näringsgren, Tärendö och Pajala 1930 och 1940. Absoluta tal och procent.

Näringsgren	Tärendö	Pajala
1930		
Jordbruk	1607 (81 %)	3628 (75 %)
Industri/Hantverk	159 (8 %)	450 (9 %)
Handel	80 (4 %)	192 (4 %)
Husligt arbete	24 (1 %)	56 (1 %)
Övriga	71 (4 %)	297 (6 %)
Samtliga	1982 (100 %)	4850 (100 %)
1940		
Jordbruk	1842 (83 %)	4653 (74 %)
Industri/Hantverk	144 (7 %)	612 (10 %)
Handel/Infrastruktur	91 (4 %)	389 (6 %)
Förvaltning/Fria yrken	77 (3 %)	322 (5 %)
Husligt arbete/Övrigt	60 (3 %)	280 (4 %)
Samtliga	2214 (100 %)	6256 (100 %)

Källa: SOS: Folkräkningen den 31 dec. 1930 III Folkmängd efter yrke, inkomst och förmögenhet, 1 avd. och SOS Folkmängden den 31 dec. 1940 III Folkmängd efter yrke.

1 Om inget annat anges är källmaterialet hämtat från Johansson & Alalehto (2017).

Som vi kan se ur tabell 1 så var Tärendös befolkning något större i näringsgrenen jordbruk i förhållande till Pajalas befolkning, men i övrigt var fördelningen av näringsverksamhet relativt likvärdig mellan samhällena. Ur försörjningssynpunkt var bägge samhällena fattiga. Av de jordbruk som fanns i Tärendö 1934 hade 99 procent och 94 procent i Pajala inte tillräckligt med odlad jord samt för få kreatur att klara den undre gränsen för att hushållet skulle försörja sig på enbart jordbruk. Det ledde till att hushållet måste komplettera med skogsarbete (Lundmark, 1985; SOS, Jordbruk och Boskapsskötsel år 1920). Till detta tillkom att båda samhällena hade en betydande mängd inhysingar och backstugusittare, dvs. ett befolknings-skikt som var i absolut mening fattiga (Alalehto, 2001; Lundmark, 1985).

Det vi också kan se ur tabellen är att Tärendö inte ens gång var hälften så stor som Pajala ur befolkningssynpunkt. Det här borde förstås ha betydelse. En känd sociologisk tes av Emile Durkheim (1966) säger att ju mer ett samhälle växer i volym och minskar sin täthet (sociala kontroll), desto större blir vikten av social sammanhållning (social integration) för att undvika konflikter. I ett samhälle som inte växer anmärkningsvärt i volym och inte heller minskar sin täthet borde risken för konflikter vara låg. Detta är inte fallet när det gäller Tärendö och Pajala. De utvecklas i precis motsatt riktning mot Durkheims tes.

Konfliktnivån tar sitt konkreta uttryck i den politiska agendan. I Tärendö fick det kommunistiska partiet vid 1934 års val 31,6 procent; Högerpartiet 37,5 procent medan övriga partier Socialdemokrater, Bondeförbundet och Folkpartiet fick noll procent. Vid 1936 års Riksdagsval fick Socialdemokraterna endast 50 röster vilket gav 8,8 procent, men till 1944 års Riksdagsval hade Socialdemokraterna vuxit till 23,4 procent. I motsatt riktning gick Högerpartiet som tappade från 37,5 procent kommunalvalet 1934 till 26,1 Riksdagsvalet 1936 till 18,9 procent Riksdagsvalet 1944. Men ännu sämre gick det för Bondeförbundet som fick noll procent (1934), 12,8 procent (1936) och endast 1,3 procent vid 1944 års Riksdagsval, samtidigt blev kommunisterna största parti 31,6 procent (1934) till 44 procent (1936) till 40 procent (1944) (Stads- och Kommunfullmäktigevalen 1934-1938; SOS Riksdagsmannavalet 1936, 1944).

I Pajala tappade Högerpartiet, från 48,6 procent i kommunalvalet 1934 till 1936 års Riksdagsval (31,9 procent) till 1944 års Riksdagsval (26,5 procent) samtidigt som socialdemokraterna gick från 19,7 procent (1934) till 28,4 (1936) till 29,9 procent (1944). Samtidigt som kommunisterna gick framåt från 27,8 procent (1934) till 32,9 (1936) till 34 procent (1944). Bondeförbundet fick noll procent 1934, 8,4 procent vid 1936 års Riksdagsval och 5,6 procent vid 1944 års Riksdagsval. Folkpartiet fick i bägge kommunerna 1934 noll procent och var vid bägge Riksdagsvalen mycket små, under 2 procent (Stads- och Kommunfullmäktigevalen 1934-1938; SOS Riksdagsmannavalet 1936, 1944). Sammanfattningsvis kan man säga att Tärendö var ett mer polariserat samhälle – endera var man kommunist eller så var man nazist; i motsats till Pajala som hade mer reformvänliga inslag i sin politiska agenda.

När det gällde språkfrågan var den lika påtaglig i Tärendö som i Pajala (vilket för övrigt gällde hela Tornedalen). Andelen 'finnar' var 88,4 procent i Tärendö och 78,1 procent i Pajala enligt 1930 års språkutredning. Alltså var en betydande andel enbart finsktalande (Slunga, 1965; Tarkiainen, 1993). Den religiösa tillhörigheten var för bägge samhällena Laestadianismen (vilket också gällde hela Tornedalen). Det fanns ingen annan tillräckligt konkurrerande religiös riktning av något slag (Lundmark, 1985). När det gällde det utbredda finska språkbruket och Laestadianismen så bör vi ha i minnet att dessa två faktorer var kulturellt sammansatta. Språkbruket inom själasörjandet och i hushållen var traditionellt finska, att använda svenska ansågs allmänt som syndig högmod. Det var att göra sig förmer (Elenius, 2001; Suolinna, 1971, 1976) Detta sammansatta uttryck uppfattades av myndigheterna som en försvagning av den svenska nationalitetskänslan, vilket sågs som ett problem utifrån både försvarspolitiska och industripolitiska skäl. Det ledde till att skolväsendet bedrev sin undervisning på svenska som i sin tur bidrog till att delar av befolkningen ansåg sig överkörda i sitt kulturella uttryck av staten (Alalehto, 2001).

En stor skillnad mellan de två samhällena var dock engagemanget från samhällsbärande personer. Redan år 1930 rekryterades en provinsialläkare till Tärendö som sympatiserade och var medlem i den då uppåtstigande nazistiska rörelsen. Denne person var verksam till 1933 innan han flyttade till Öjebyn utanför Piteå. Denne person bekantade sig relativt omgående med Tärendös högre sociala skikt, däribland förre kommunfullmäktiges ordförande och dennes son kronojägaren som vid tillfället var kommunfullmäktiges ordförande och hade en betydande ekonomisk ställning i skogsbruket. Det är inte känt exakt när kronojägaren blev medlem i Svenska Nationalsocialistiska Partiet (SNSP), men att han 1934 blev avdelningschef i det Nationalsocialistiska Arbetarpartiet/Svensk Socialistisk Samling (NSAP/SSS) är klart. Kronojägaren övertygade i sin tur ospecificerat två-tre respekterade storbönder i byn och fick ytterligare stöd för sin sak genom Domkapitlets tillsättande 1940 av en präst som var medlem i NSAP/SSS (Alalehto, 2001).

Rekryteringen av dessa samhällsbärande personer uppmärksammades relativt omgående av den partipolitiska rörelsen. Våren 1934 besöktes hela Tornedalen, men i huvudsak Tärendö, av Birger Furugård, ordförande i SNSP (Svensk Nationalsocialistisk Tidning, 28/4 1934), och under sommaren samma år besöktes framför allt Tärendö av en nazistisk partifunktionär och lite senare av partiledaren för NSAP/SSS, Sven-Olov Lindholm (som för övrigt kom att besöka Tärendö inte mindre än åtta gånger fram till 1944) (Alalehto, 2001). Lindholm beskriver i sin dagbok att han höll sina föredrag i regel inför 150 personer. Det ska sägas att kopplingen mellan kronojägaren och Lindholm inte bara var av politiskt slag utan också av det mer personliga slaget; Lindholm besökte så sent som 1969 något år innan sin bortgång kronojägaren privat i Tärendö. Ett

liknande samhällsbärande skikt för den nazistiska saken finns inte omnämnd i Pajala (Lundmark, 1985), eller för den delen i övriga Tornedalen.

Det är inte känt exakt vilket politiskt budskap som förmedlades av funktionärerna eller av partiets lokala företrädare, även om man kan anta att det anti-kommunistiska budskapet borde stått högt i kurs eftersom det kommunistiska partiet hade en stark och högljudd förankring hos medborgarna (Rydenfelt, 1954). Det förekom många laddade politiska konflikter mellan partimedlemmar i byn, till och med skottlossning vid två enskilda tillfällen hösten 1933 (Alalehto, 2001). Man kan också anta, eftersom det explicit påtalades, att det fanns en provinsielement inriktad kritik mot försvenskningsarbetet. I princip ignorerade alla andra partier denna fråga förutom den nazistiska rörelsen, som framställde att ett folk hade rätt till sin kulturella särart att bruka finska språket och finska seder ("Vår front", 1/5 1934). Det var ett budskap som helt gick i linje med byafolkets seder och språkbruk och som dessutom passade Læstadianismens konservativa budskap. Det är däremot inte känt vad partiet intog lokalt för linje i jordbruksfrågor eller i skogsbruksfrågor (en hel del av bönderna, även om de var små, ägde också skog) och i frågan om småbrukarlånen (som var en rätt stor fråga vid denna tid).

Så långt fallbeskrivningen. Det här betyder att vi har en mängd variabler på olika nivåer att ta hänsyn till för att kunna härleda kausalitetsordningen i detta fall.

Analytisk utgångspunkt

Den principiella kausalitetsuppfattningen i detta arbete är att ange orsaken till en händelse som redan skett, dvs. att ange kausalitetsordningen i efterhand hos ett avgränsat historiskt fenomen. Detta i motsats till att ange kausalitetsordningen för en händelse i anslutning till en naturlag, som förklarar händelsen underordnad en etablerad generell lag. Skälet till detta är att samhällsvetenskapliga studieobjekt såsom ett politiskt väljarbeteende inte ännu äger egenskapen att förklaras utifrån någon form av etablerad och erkänd naturlag inom samhällsvetenskapen. Men det förhindrar inte att man kan ange något som liknar en lag i samhällsvetenskapen i det att man kan ställa upp kontrafaktiska villkor i syfte att pröva den kausalitetsordning som föreslås gälla för händelsen. Om händelsen i sin effekt därigenom ändrar sig kan man misstänka att den föreslagna kausalitetsordningen i någon mening fångat kausaliteten hos händelsen. Om den däremot inte ändrar sig har med största trolighet den föreslagna kausalitetsordningen ingen bärighet.

Ett försök att fånga kausaliteten i samhällsvetenskap är tillämpandet av begreppsparet tillräckliga och nödvändiga villkor. Det vill säga, a är ett tillräckligt villkor för b i det att om a inträffar så inträffar b ; a är ett nödvändigt villkor för b i det att varje gång b inträffar, så inträffar a . Detta sätt att formulera

skillnaden är det samma som att säga att om a är ett tillräckligt villkor för b , så är b ett nödvändigt villkor för a och tvärtom om a är ett nödvändigt villkor för b , så är b ett tillräckligt villkor för a . Det vill säga, att bli överkörd av en ångvält är ett tillräckligt villkor för att dö, men det är inte det enda sättet att dö på. Det i motsats till att vi tänker oss att det enda sättet att just taga oss från detta liv är att bli överkörd av en ångvält då är det ett nödvändigt villkor för att dö. Men om man nu inte vill dö $\neg b$, ja då är det enda sättet att avskaffa alla ångvältar $\neg a$. Det här leder till regeln om kontraposition: $a \rightarrow b \leftrightarrow \neg b \rightarrow \neg a$ (Skrirms, 1975).

Nödvändiga och tillräckliga villkor hänger alltså ihop. Men det är ändå två skilda saker sett som premisser. För att vi ska kunna tala om kausalitet måste vi precisera de ingående variablerna i analysen. Det kan vi lämpligtvis göra genom INUS-modellen, där orsaken till den händelse vi vill studera består av en del som är otillräcklig (insufficient) men nödvändig (necessary) för att händelsen skall kunna uppstå, men för att händelsen skall realiseras måste det finnas en omständighet som är tillräcklig (sufficient) men i sig inte behöver vara nödvändig (unnecessary). INUS-modellen utesluter inte möjligheten av att en variabel kan både vara tillräckligt och nödvändigt villkor. Den utesluter inte heller möjligheten av att händelsen kan realiseras enbart utifrån en rad tillräckliga villkor utan någon koppling till ett nödvändigt villkor (Mackie, 1965). Den utgör en verktygslåda av tankeinstrument. Det enda modellen kräver, som alltid vid en analys, är att man argumenterar väl och konsistent över de ingående variablerna vid ett enskilt händelseförlopp.²

För att analysen av en händelse skall uppfylla villkoren om logisk konsistens måste variabeln(erna) finnas på plats och de måste i någon mening äga egenskapen av att vara ett nödvändigt och/eller ett tillräckligt villkor för att resultatet skall uppstå. Det kan endera vara en enskild variabel (A) eller flera enskilda variabler som påverkar utfallet var för sig i form av en disjunktion ($A \vee B$) eller i form av en konjunktion ($A \& B$) eller sammansatt av disjunktion och konjunktion ($A \& B \vee C$). I övrigt gäller att man tillämpar regeln om kontraposition för att avgöra kausalitetens hållbarhet (Mackie, 1965).

Analysen

Om vi börjar med att ställa upp samtliga variabler som nämns i fallbeskrivningen så har vi näringsstruktur, allmänt valsystem, Laestadianismen, fattigdomen, språkfrågan och försvenskningens arbetet. Därutöver de politiska rörelserna, politiska partiföreträdare, lokala företrädare såsom provinsialläkare,

2 Jag överlåter till läsaren att själv orientera sig i frågan vad som är ett nödvändigt villkor för en händelse. Det är ju t.ex. så att det måste finnas gravitation, termodynamik, sociala interaktioner, etc. för att ett nazistiskt partiröstande skall uppstå. Det är förstås trivialt att påstå det. För en diskussion om 'triviala nödvändiga villkor' eller 'överflödiga nödvändiga villkor' se Goertz (2006) eller Mackie (1965).

kronojägare, ett fåtal respekterade storbönder och sist men inte minst det politiska budskapet. Alla dessa nämnda variabler står i någon mening i relation till den beroende variabeln: avlagd röst på det nazistiska partiet.

Skillnaden vet vi, i Tarendö la 30 procent av de röstberättigade medborgarna sin röst på nazismen medan knappt 4 procent i Pajala (egentligen hela Tornedalen) lade sin röst på nazismen. I Pajala la majoriteten av de röstberättigade sin röst på ett helt annat reformvänligt parti. Det gjorde man inte i Tarendö.

Det är inte svårt att se de nödvändiga villkoren till denna händelse. För att medborgarna överhuvudtaget skall kunna rösta på ett nazistiskt eller icke-nazistiskt parti så måste det finnas ett allmänt valsysteem innehållande parti-representation. Om detta är ett nödvändigt villkor då är det också nödvändigt att denna partirepresentation företräds av politiska ledare samt att dessa politiska ledare backas upp av en politisk rörelse. Alltså: A & B & C. Om vi tänker kontrafaktiskt, någon av dessa premisser är frånvarande t.ex. $\neg A$, då faller de övriga villkoren eftersom de bildar en konjunktion och hela implikationen blir falsk. Allt enligt följande:

1 $Z \rightarrow A \ \& \ B \ \& \ C$	Premiss
2 $\neg A$	Premiss
3 $\neg A \ \& \ \neg B \ \& \ \neg C$	Modus Tollens 1,2
4 $\therefore \neg Z$	Modus Tollens 1,3

Alltså om medborgare skall rösta på nazisterna så måste det finnas allmänna val, partiorganisation och partiledare.

Detta innebär då det omvända att för varje gång en röst på ett nazistiskt parti Z inträffar så inträffar A & B & C, dvs:

$$(A \ \& \ B \ \& \ C \rightarrow Z) \leftrightarrow (\neg Z \rightarrow \neg A \ \& \ \neg B \ \& \ \neg C)^3$$

Nu vet vi dock att dessa nödvändiga villkor var även närvarande i Pajala (vilket för övrigt gäller hela Tornedalen), så dessa villkor kan bara till en del vara tillräckliga villkor för att resultera i ett nazistiskt partiröstande (scenario 1,ovan). Men de kan inte vara av den naturen att de enkom förklarar den stora skillnaden i valbeteendet för nazismen i Tarendö gentemot Pajala.

Ett naturligt steg i den fortsatta analysen är att tänka sig att vi måste ha lokala företrädare för partiet (D) som så att säga backar upp förtroendet för partiet som social rörelse (C) och dess ledare (B). Men det i sig kan knappast vara tillräckligt eftersom lokala ledare även fanns i Pajala (och i övriga Tornedalen). Då kan man tänka sig att det är just skillnaden i samhällsposition hos de lokala

3 Om konjunktionerna i försats och eftersats elimineras till A, det vill säga $(A \rightarrow Z) \leftrightarrow (\neg Z \rightarrow \neg A)$, så är formeln en tautologi, dvs. en logisk sanning.

ledarna, provinsialläkare D_1 , kronojägare D_2 , ett antal storbönder D_3 och präst D_4 i Tarendö gentemot Pajala som är en skillnad av betydelse. Eftersom det inte är känt att någondera av partiets lokala företrädare i Pajala var $D_1 \vee D_2 \vee D_3 \vee D_4$ medan de fanns i Tarendö så kan man tänka sig att denna skillnad förklarar skillnaden i väljarstödet.

Vi kan tänka så här: Är sammantaget dessa lokala ledare (D) ytterligare ett nödvändigt villkor som i sig även är ett tillräckligt villkor för att resultera i ett nazistiskt röstbeteende. Nej det verkar knappast troligt. Även om väljarstödet var betydligt lägre i Pajala än i Tarendö 1934 så är det inte troligt att samtliga nazistiska väljare i Pajala valde nazismen bara på grundval av att A & B & C förelåg. Någon form av lokalt ledarskap förelåg även i Pajala, men uppenbarligen inte av den dignitet som förelåg i Tarendö. Låt oss anta att det är digniteten som åtminstone till en del förklarar denna skillnad i väljarstöd. Är det då nödvändigt att just D_1 & D_2 & D_3 & D_4 måste föreligga för att det lokala ledarskapet skall få en tillräcklig dignitet så att det blir ett tillräckligt villkor för att få de röstande i Tarendö att lägga sin röst på nazismen? Nej det vet vi att det inte måste föreligga: D_1 försvann ur agendan innan 1934 och D_4 tillkom inte förrän 1940. Däremot vet vi att både D_2 och D_3 var närvarande vid kommunalvalet 1934 och därför tillräckliga villkor att resultera i nazistiskt röstande.

Alltså:

$$((A \& B \& C) \& (D_2 \& D_3)) \rightarrow Z^4$$

Denna komplexa formel kan förenklas på följande sätt:

1	$A \& B \& C$	P
2	$D_2 \& D_3$	P
3	$\therefore Z$	P
4	A	E& rad 1
5	D_2	E& rad 2
6	$A \& D_2$	I& rad 4,5
7	Z	I→ rad 3,6

Vilket i kontraposition ger,

$$((A \& D_2) \rightarrow Z) \leftrightarrow (\neg Z \rightarrow \neg(A \& D_2))^5$$

4 Här kan vi naturligtvis tänka oss att dessa villkor sammantaget utgör i efterhand nödvändiga villkor post factum (Wogau, 1962), dvs. att de utgör två olika nödvändiga moment för resultatet. Men jag skulle ändå inte vilja gå så långt i analysen, eftersom inget säger att det måste vara just D_2 och D_3 som utgör det nödvändiga karismatiska lokala ledarskapet bakom det nazistiska röstandet. Det kunde ju t.ex. lika gärna vara D_1 och D_4 .

5 Vilket är en tautologi.

Men att det finns vissa lokala framträdande ledare räcker förstås inte till. Det måste ju också finnas ett budskap och det budskapet måste förankras i ett sammanhang för väljarna. Eftersom vi inte exakt vet vad det politiska budskapet bestod av vare sig från de lokala ledarna eller från partiets centrala företrädare så måste vi anta. Det finns tre antaganden: antikommunism ($\neg F_1$) och hävdandet av den provinsiella särarten kring språkfrågan (F_2), eller försvenskningensarbetet (F_3). Samtliga dessa villkor var närvarande vid händelsen och hade egentligen en ganska lång förhistoria fram till händelsen. Vi vet att det kommunistiska budskapet och det kommunistiska väljarunderlaget var utbredd i både Tärendö och Pajala, och vi vet också att det fanns ett allmänt motstånd mot kommunismen, i form av borgerliga och socialdemokratiska väljare. Detta motstånd var något mer markant i Pajala än i Tärendö, inte minst var socialdemokraterna representerade i Pajala kommunval 1934 men inte i Tärendö. Därigenom fanns det två vänsteralternativ i Pajala men bara ett i Tärendö och den senare var dessutom provokativt inriktad i sitt budskap. Den stämning som skapades av detta appellerade inte till Laestadianerna som i större utsträckning sökte sig till Högerpartiet.

Men det fanns ett problem: vare sig Högerpartiet eller något annat av de borgerliga partierna ifrågasatte försvenskningensarbetet eller språkfrågan, och kommunisterna negligerade helt de två aspekterna som betydelsefulla. Då fanns bara nazismen kvar som åtminstone tog upp relevansen hos dessa två aspekter utifrån den finsktalande tornedalings perspektiv. Det betyder då att det politiskt fanns ett relativt utbrett motstånd mot kommunismen eller ett, i och för sig oklart hur stort men, ifrågasättande av språkfrågan eller försvenskningensarbetet bland befolkningen.

Alltså:

$$\neg F_1 \vee \neg F_2 \vee \neg F_3^6$$

Den här formeln kan dock lätt göras om till en tautologi genom att tillämpa elimineringsregeln för disjunktion. Förslagsvis: $((\neg F_1 \vee \neg F_2 \vee \neg F_3) \& (F_1 \vee F_2)) \rightarrow \neg F_3$. Den nazistiske väljaren behöver inte sympatisera med alla tre budskap utan det räcker med någon av dem, men denne har naturligtvis friheten att sympatisera med två eller samtliga budskap. Det har ingen betydelse för tautologin.

Men problemet är förstås att dessa budskap var även närvarande i Pajala (liksom i övriga Tornedalen) och inte begränsade till Tärendö. Frågan är då på vilket sätt fick dessa budskap betydelse i just Tärendö, men inte lika stor betydelse i Pajala?

Det är uppenbart att dessa tre budskap inte är nödvändiga eller i bästa fall vagt tillräckliga villkor. För även om dessa budskap är förhanden så behöver de inte leda till att man röstar nazistiskt. Man kan ju t.ex. låta bli att rösta

6 Vilket är en kontingent formel. Det vill säga empiriskt falsifierbar.

överhuvudtaget därför att man känner sig uppgiven, eller så uppträder man som uppgiven borgerlig röstare i just dessa frågor, eller så röstar man på ett oprövat alternativ: socialdemokraterna i hopp om att de kommer att lösa situationen när de andra partierna inte ser frågan som ett problem eller negligerar den. Denna senare aspekt kan då förklara, som ett tillräckligt villkor, varför just socialdemokraterna återfinns i Pajala redan 1934 och därmed tar bort en del av det nazistiska budskapets tillräckliga villkor att resultera i ett nazistiskt röstande. Jag återkommer till denna fråga.

Om vi återgår till nazismens röstunderlag i Tärendö så kan i bästa fall någondera av $\neg F_1 \vee \neg F_2 \vee \neg F_3$ ses som vagt tillräckliga villkor för att resultera i nazistiskt röstande (Z). Antikommunismen eller språkfrågan eller försvenskningssarbetet kan ta sig andra politiska uttryck än just ett röstande på nazismen. För att dessa villkor skall anses äga bärighet måste de understödjas i sitt framförande av andra tillräckliga villkor. Då ligger det närmast tillhands att detta understödjande sker genom D_2 och D_3 , i själva verket kan vi tänka oss att det råder en ekvivalens. För att D_2 och D_3 ska kunna äga bärighet i sin trovärdighet som lokala politiska företrädare så måste de ha ett för sammanhanget förankrat politiskt budskap. Och för att det politiska budskapet ska kunna tas på allvar måste det vara förankrat i ett lokalt ledarskap.

Alltså:

$$(D_2 \& D_3) \leftrightarrow (\neg F_1 \vee \neg F_2 \vee \neg F_3)$$

Vilket blir en tautologi om vi eliminerar försatsens konjunktion (sanna bägge två) och eliminerar disjunktionen i eftersatsen (någon av dem är sann). Det ger förslagsvis: $(D_2 \leftrightarrow \neg F_3) \leftrightarrow ((D_2 \rightarrow \neg F_3) \& (\neg F_3 \leftrightarrow D_2))$.

Om vi då sammanför samtliga nödvändiga villkor (A & B & C eliminerat till A enligt konjunktionsregeln) och de tillräckliga villkoren (D_2 & D_3 eliminerat till D_2 enligt konjunktionsregeln) samt de vagt tillräckliga villkoren ($\neg F_1 \vee \neg F_2 \vee \neg F_3$ eliminerat till t.ex. $\neg F_2$ enligt disjunktionsregeln) vilket resulterar i nazistiskt röstande (Z)

$$((A \& D_2) \leftrightarrow \neg F_2) \rightarrow Z \leftrightarrow (\neg Z \rightarrow (\neg(A \& D_2) \leftrightarrow F_2))$$

Ifall allmänna val, partiorganisation och partiledare föreligger samt lokala ledare gäller om och endast om antikommunistiskt budskap och hävdandet av finska språket eller hävdandet av finska seder och bruk föreligger, så föreligger nazistiskt partiröstande. Och vice versa.

Om vi ytterligare förenklar ovanstående formel genom att eliminera konjunktionen i försatsen (A & D_2) till D_2 så får vi följande: $((D_2 \leftrightarrow \neg F_2) \rightarrow Z) \leftrightarrow (\neg Z \rightarrow \neg(D_2 \leftrightarrow F_2))$ och det utgör en tautologi.

Detta blir då sammanfattningsvis förklaringen till varför nazismen får så stort genomslag i Tärendö, men inte i Pajala.

Formeln förklarar nämligen varför Pajala inte mobiliserar ett så starkt

nazistiskt partiröstande som i Tärenö. Så långt det är känt saknar Pajala ett lokalt ledarskap av dignitet (dvs $\neg D_2$ ovan). I och med att det saknas så saknas en trovärdig förankring av det nazistiska budskapet (dvs $\neg F_1 \vee \neg F_2 \vee \neg F_3$). Alltså, Pajala intar en omvänd ekvivalens i ovanstående formel ($\neg D_2 \leftrightarrow (F_1 \vee F_2 \vee F_3)$). De som röstar på nazisterna i Pajala gör det helt enkelt för att de nödvändiga villkoren finns där (A & B & C), samt till en del sympati med något av de vaga tillräckliga villkoren hos det nazistiska budskapet, men inget mer. Och det är inte tillräckligt för att mobilisera ett större stöd för nazisterna i Pajala. I Tärenö *däremot* uppfyller de nödvändiga villkoren och de tillräckliga villkoren alla instanser. Man kan till och med tänka sig att det lokala ledarskapets samröre med rörelsen (B) och partiledaren (C) understödjer varandra så att förankringen av budskapet därmed blir mycket starkare än i övriga Tornedalen.

Under alla omständigheter kan man dra den logiska slutsatsen av den sammanfattande formeln (något annat går inte heller att göra eftersom den är en tautologi). Försatsen är sann för Tärenö och eftersatsen är sann för Pajala (och för övriga Tornedalen), vilket omvänt betyder att försatsen är falsk för Pajala (och för övriga Tornedalen) och eftersatsen är falsk för Tärenö. Men detta är inte bara en logisk sanning, utan kan också visa sig vara en empirisk sanning eftersom det som händer kontrafaktiskt i Pajala, vilket faktiskt händer, är att det dyker upp ett helt oprövat partipolitiskt alternativ, socialdemokraterna i Pajalas politiska agenda. Denna kan tänkas, och här spekulerar jag, rycka undan en stor del av åsiktsunderlaget (antikommunism, språkfrågan, försvenskningssarbetet) för en potentiell nazism till att kanaliseras via socialdemokraterna ($\neg z$) istället. Men, här måste jag inta en viss reservation, vi vet inte om denna kanalisering av dessa frågor uttrycktes genom socialdemokraterna.

Men det är inte bara denna reservation som kan riktas mot formeln. Man kan också fråga sig om dessa formler verkligen uttrycker hela historien bakom nazismens genomslag i Tärenö i motsats till Pajala (vilket också gäller hela Tornedalen)? Hade t.ex. inte provinsialläkaren (D_1) betydelse som en förhändelse att upplysa och inspirera D_2 och D_3 till att realisera händelsen 1934, och tjänade inte prästen (D_4) som en efterhändelse att upprätthålla tilltron till D_2 och D_3 och A & B & C samt det nazistiska budskapet hos en del av medborgarna i syfte att underhålla det relativt starka röstunderlaget för nazismen framledes till 1944? Intuitivt kan vi nog tycka att detta borde vara fallet. Men i den formallogiska världen låter man sig inte övertygas så enkelt. Man kan dela upp händelsen i olika tidzoner och förslagsvis genom hypotetisk syllogism visa hur tidzonerna hänger samman (Mårtensson, 1995) och på det sättet få en bild av hur kausalitetsordningen ser ut över tid.

Ungefär på följande sätt:

$$D_1 \rightarrow D_2 \ \& \ D_3 = t_1 \rightarrow D_2 \ \& \ D_3 \ \& \ A \ \& \ B \ \& \ C = t_2 \rightarrow A \ \& \ B \ \& \ C \ \& \ D_2 \ \& \ D_3 \leftrightarrow \neg F_1 \vee \neg F_2 \vee \neg F_3 = t_3 \rightarrow A \ \& \ B \ \& \ C \ \& \ D_2 \ \& \ D_3 \ \& \ D_4 \leftrightarrow \neg F_1 \vee \neg F_2 \vee \neg F_3 = t_4$$

Alltså:

$$t_1 \rightarrow t_2, t_2 \rightarrow t_3, t_3 \rightarrow t_4 \vdash t_1 \rightarrow t_4$$

Antagandet är att t_1 är *större än* t_4 , dvs. t_4 inkluderas i t_1 . Det betyder i så fall att kausalitetsordningen mellan tidzonerna är redan föregiven i och med t_1 . Det är ett djärvt antagande och en aning trubbigt. Men låt oss syna detta antagande mer i sömmarna. Genom relationslogiken kan vi komma åt mekanismerna bakom detta transitiva antagande och se om relationen mellan de ingående premisserna över de fyra tidzonerna är symmetriska, asymmetriska eller icke-symmetriska och transitiva, intransitiva eller icke-transitiva (Marc-Wogau, 1950).

Det vi kan se är att den föreslagna syllogistiska formeln över tidzonerna ger en bild av en asymmetrisk relation där D_1 föregår D_2 och D_3 i tidsordning. Mellan D_1D_2 finns en relation liksom mellan D_1D_3 och det omvända (D_2D_1 , D_3D_1) i likhet med *fader till*, men däremot saknar relationen D_2D_3 (och det omvända) relation till D_1 eftersom de inte föregår D_1 . D_2 och D_3 står var för sig i relation till D_1 , men deras gemensamma relation *syskon till* (vilket är en symmetrisk relation) står inte i en symmetrisk relation till D_1 som ju är *fader till*. Och detta blir ännu tydligare om vi för in D_4 i relationsbilden. Här råder en fördjupad asymmetrisk relation mellan D_1 och D_4 , i det att D_1 är *farfar till* D_4 , där D_1 är *fader till* (låt säga D_2) så är D_2 i sin tur *fader till* D_4 . Alltså det finns ett gemensamt drag av asymmetri.

Den här bilden av asymmetriska relationer får då konsekvenser för transitiviteten. Enligt mitt förmenande är relationen mellan D_1 , D_2 , D_3 och D_4 intransitiv i det att relationen (låt säga att det är frågan om vänskap) råder mellan D_1 , D_2 och D_3 , liksom mellan D_2 , D_3 och D_4 men det betyder inte att det råder en likaledes vänskaplig relation mellan D_1 och D_4 . I själva verket borde inte detta vara fallet, eftersom D_1 flyttade från Tärendö innan 1934 och D_4 installerades inte i Tärendö förrän 1940. Relationsförbindelsen mellan dessa två aktörer upprätthålls av D_2 och D_3 . Slutsatsen blir att den hypotetiska syllogismen inte håller, dvs. t_1 är inte *större än* t_4 i det att relationslogiken pekar ut att transitivitet råder mellan två generationer men inte över två generationer. Då råder istället intransitivitet.

Referenser

- Alalehto, T., 2001. *Tärendö: historien om en svensk tornedalsby*. Kågeröd: Barr.
- Baldwin, P., 1990. Social interpretations of Nazism: renewing a tradition. *Journal of Contemporary History*, 25(1), 5–37.
- Durkheim, É., 1966. *The division of labor in society*. New York: Free Press.

- Elenius, L., 2001. Både finsk och svensk : modernisering, nationalism och språkförändring i Tornedalen 1850-1939. Hämtad från <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A555538&dswid=main>.
- Goertz, G., 2006. "Assessing the Trivialness, Relevance, and Relative Importance of Necessary or Sufficient Conditions in Social Science", *Studies in Comparative International Development*, 41(2), s. 88-109. <https://doi.org/10.1007/BF02686312>.
- Johansson, M. & Alalehto, T., 2017. "Nazismen i Tornedalen – en jämförelse mellan Pajala och Tärendö 1934-1944", i *Tornedalens årsbok 2015-2017*. Övertorneå: Nordkalottens kultur- och forskningscentrum.
- Lindström, U., 1983. *Fascism in Scandinavia 1920-40*. Umeå.
- Lundmark, L., 1985. *Protest och profetia : Korpela-rörelsen och drömmen om tidens ände*. Lund: Arkiv.
- Mackie, J. L., 1965. "Causes and Conditions", *American Philosophical Quarterly*, 2(4), s. 245-264.
- Marc-Wogau, K., 1950. *Modern logik: elementär lärobok*. Stockholm.
- Marc-Wogau, K., 1962. "On Historical Explanation", *Theoria*, 28(3), s. 213-233.
- Morgan, P., 2003. *Fascism in Europe, 1919-1945*. Psychology Press.
- Mårtensson, B., 1995. *Logik: en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- O'Loughlin, J., Flint, C., & Anselin, L., 1994. "The Geography of the Nazi Vote: Context, Confession, and Class in the Reichstag Election of 1930", *Annals of the Association of American Geographers*, 84(3), s. 351-380. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1994.tb01865.x>.
- Rydenfelt, S., 1954. *Kommunismen i Sverige*. Lund: Gleerup.
- Skyrms, B., 1975. *Choice and chance: An introduction to inductive logic*. Hämtad från <http://philpapers.org/rec/SKYCAC>.
- Slunga, N., 1965. *Staten och den finskspråkiga befolkningen i Norrbotten*. Luleå: Tornedalica.
- Suolinna, K., 1971. "Den laestadianska väckelserörelsen i Tornedalen", i *Studier kring gränsen i Tornedalen*.
- Suolinna, K., 1976 . "The relationship between social change and religious movements", i *Dynamics and institution: based on papers read at the Symposium on dynamics and institutions held at \Abo on the 6th-8th of September 1976*. Almqvist & Wiksell International.
- Tarkiainen, K., 1993. *Finnarnas historia i Sverige. 2. Inflyttarna från Finland och de finska minoriteterna under tiden 1809-1944*. Stockholm: Nordiska museet.
- Vår front: organ för Nationalsocialistiska blocket*, 1933.